

השימוש בחשמל המיוצר בשבת

4.....	מעשה שבת
8.....	שליחות לעבירה
11.....	חילול השם
14.....	חומרא והשלכותיה
18.....	סיכום

1.....	הקדמה
2.....	טענות האוסרים
2.....	מעשה שבת
3.....	שליחות לעבירה
3.....	חילול השם
4.....	תשובות המתירים

הקדמה

בלא זכיננו, והחשמל מיוצר בארץ ישראל תוך חילולי שבת גמורים; חילולי השבת נעשים הן בהולכת הפחם באמצעות טרקטורים מהערמות עד למסוע המביאם לטחינתם ומכניסם לתנורים, הן בהפעלת המבערים המחממים את המים ההופכים לקיטור המניע את הטורבינות המייצרות חשמל, הן במיתוג בכיבוי והבערת המבערים כדי לתאם את כמות החשמל המיוצר עם הצריכה הנוספת והפוחתת בכל רגע לפי השתמשות הצרכנים, הן במערך התחזוקה השוטפת והאקראית, והן במערך המענה לציבור.

פרבים אסרו את השימוש בחשמל בשבת למי שאינו נצרך לו לפיקו"נ, חלקם אסרו מדאורייתא, חלקם מדרבנן, חלקם כחומרא, ויש שלא אסרו את השימוש בחשמל בשבת.

בזה יתבארו הצדדים ההלכתיים השונים, כפי הבנת דברי אחד מחשובי הפוסקים בארץ, עם הערות והוספות העורך לעניות דעתו בלבד.

י'להדגיש שהגם שבמאמר יובאו הצדדים המקילים בזה - אולם לא באנו לקרר חלילה את המוסרים נפשם על מצוה זו, ובודאי ששכרם רב עד לשמים, והוצאותיהם יוחזרו להם, אלא שבאנו ללמד זכות על המשתמשים בחשמל בשבת, הסוברים שאין כאן איסור מן הדין, אלא רק חומרא ראויה.

טענות האוסרים

ההאוסרים עוררו על שלשה חששות שיש בשימוש בחשמל המיוצר בשבת: על ההנאה ממעשה שבת, על השותפות בחילול השבת שנעשה ע"י 'שליחי' הצרכנים, ועל חילול השם.

מעשה שבת

מבשם כמה פוסקים שיש לאסור את החשמל המיוצר בשבת, כפי שכל דבר המיוצר בשבת במזיד נאסר לכולם לאותה שבת, ולמי שחילל שבת ולמי שחיללו עבורו - אסור לעולם; אף שבשם החזו"א מפורסם שחשש בשימוש בחשמל המיוצר בשבת משום חילול השם, ולא הביע דעתו בנושא מעשה שבת, מ"מ כתב בספר 'מעשה איש' (ח"א עמ' ק"ז): "רי"ג קופרשטוק שליט"א (ז"ל, מח"ס 'מאורות נתן' - בענין חשמל בשבת) שאל בשעתו את רבינו מדוע לא כתב לאסור ההשתמשות בחשמל בש"ק מפני איסור מעשה שבת, והשיב לו 'אם אגיד טעם אחר יבואו לחלוק ולהתווכח, אבל בזה אין אפשרות להתווכח'".

אשיצור החשמל חייב להעשות כדי לספק את כל תצרוכת הצרכנים הזקוקים לו לצורך פיקו"נ, אולם בתהליך היצור נעשות מלאכות מיותרות רבות - הן מלאכות שנצרכות ליצור החשמל אולם היו יכולות להיות מיותרות אם צרכני האיסור לא היו משתמשים בחשמל [כגון הבאת כמויות מרובות של פחם לתוך המסוע הגורם לטחינתם ולהבערתם], הן מלאכות מיותרות מצד יצור החשמל שנעשות רק מטעם חסכון [כגון הבערת תנור קטן וכיבוי תנור גדול בשעה שאין עומס חשמל], והן מלאכות שנעשות בשבת רק מחמת נוחות [כגון תחזוקה שוטפת המתוכננת לשבת - מכיון שצריכת החשמל בה מועטת יותר מביום חול], והן מלאכות שכלל אינן חלק מיצור החשמל אלא מיועדות רק לתפעול חברת החשמל [מענה לציבור, הסעת העובדים, ועוד].

חשאינן קשורות ליצור החשמל - אינן יכולות לאסור את החשמל המיוצר, אולם הובלת הפחם מהערמות והבערת התנורים כדי לאזן את היצור עם הצריכה - הן מלאכות מיותרות שבכחן לאסור את החשמל המיוצר בשבת.

שליחות לעבירה

ט'האוסרים שמי שמכונן מע"ש את התאורה, המזגן, המקרר, וכדו' בביתו - מכריז בזה שמעונין שייצרו עבורו חשמל בשבת, ובפרט שידוע שאם אספקת החשמל תפסק - ירגיש צער בלבו על מניעת התאורה, וכדו'; מאחר וברור שעובדי חברת החשמל מחללים שבת בתהליך הייצור - הרי שבצריכתו בשבת של חשמל זה נעשה כשותף לחילול השבת.

חילול השם

יושדעת החזו"א היתה שיש לאסור את השימוש בחשמל המיוצר בשבת מחמת חילול השם, כמ"ש שהמשתמש מראה ח"ו "שאינו חס לכבוד שמים כיון שהוא שימוש ציבורי, והעובד בשבת הוא עושה במרד ר"ל, והנהנה ממעשיו מעיד ח"ו שאין לבו כואב על חילול שבת".

תשובות המתירים

מזמנהג רוב שומרי השבת הוא להשתמש בחשמל המיוצר בשבת, הן בשכונות שניתן להתחבר בהן לגנרטור, והן בשכונות שבהן אין אפשרות לחשמל גנרטור אלא רק לחשמל מצברים - חובה עלינו ללמד זכות על המשתמשים בחשמל שבת, ולבאר על מה סמכו.

ע"המאמר שמע מאחד מגדולי הפוסקים בארץ [הבוחר להשאר בעילום שמו] את דעתו בנידון, ולהלן הובאה דעתו לגבי כל אחד מהחששות, בתוספת דיון והערות.

מעשה שבת

השיב הרב שליט"א:

אהיינו תופסים את איסור ההנאה מחשמל המיוצר בשבת כאסור מן הדין - היינו אוסרים להשתמש בחשמל גם במוצ"ש לפני כלות הזמן 'בכדי שיעשה', כי אספקת חשמל סדירה מיד במוצ"ש חייבת להתבסס על מלאכות שנעשו בשבת [כי יצור החשמל הרי מצריך סיבוב גנרטור, שמופעל על ידי קיטור, שמיוצר ע"י מבערים הבורים תחת דוודי מים, וכדי לייצר את הקיטור נצרכת טמפרטורת מים מסויימת שאינה מושגת תוך דקות אלא תוך זמן רב, ויצור החשמל מיד במוצ"ש בהכרח מתבסס על הבערות שנעשו בשבת], ומאחר שגם המחמירים משתמשים בחשמל מיד במוצ"ש ובכך נהנים ממלאכת שבת שנעשתה במזיד - ע"כ שתופסים את איסור החשמל כחומרא ולא כאיסור מן הדין.

ההשימוש בחשמל בודאי אינו יכול להתבסס על נאמנות חברת החשמל לומר שכל יצור החשמל נעשה באופן אוטומאטי - כי אין הם נאמנים לומר כך [נאף שבתקופות מסויימות טענו כך כדי להטעות את הרבנים, אולם היום גם הם מודים בפה מלא שהמציאות היא שהחשמל מיוצר תוך חילול שבת], אלא ע"כ שסומכים על כך שאף שאין הם נוהגים כראוי כי מרבים בחילול שבת שלא לצורך ואינם מעסיקים גוים, אך מכל מקום מלאכה זו צריכה להעשות כי אי אפשר לנתק שכונות מאספקת החשמל מתוך הנחה שלא יהיה בהן חולה של פיקו"נ, ובודאי שאי אפשר לנתק מחנות צבא, בתי חולים, בתי

אבות, וכדו' מאספקת החשמל, ומאחר והמלאכה צריכה להעשות - מותר אף להנות ממנה.

הוספת העורך:

עשיש לדעתה היא שפעולות המיתוג [כלומר איזון היצור עם הצריכה המשתנה, הגורמת לכיבוי והבערה של מבערים] אינן קשורות בהכרח לריבוי הצריכה, ולעתים דוקא הקטנת הצריכה עלולה לגרום להדלקת מבערים - כשמחליפים מטעמי חסכון ייצור קיטור בשני דודים קטנים לייצור בדוד אחד גדול יותר, ולדוגמא, יתכן שכיבוי המזגן באמצעות שעון שבת בביתו של שומר שבת - דוקא יתאזן עם הדלקת הטלויזיה בביתו של גוי באותו הרגע, ויגרום שבחברת החשמל לא יעשה שום שינוי באותו רגע כדי לאזן את הצריכה עם הייצור.

ההפחם במתחם סגור מהערימות למסוע המכניסו לטחינה והבערה אינה מלאכה אלא לכל היותר טלטול מוקצה בכרמלית, ומה שבוחרים לשנעו בטרקטור ולא בידים - לכאורה אינו הופך את הטלטול למעשה שבת הראוי לקונסו [ראה עוד בשני הבה"ל הראשונים בסי"ח, לגבי קנס במלאכה דרבנן, ובמוציא מרשות לרשת שהחפץ לא השתנה], ונמצא שעיקר חילול השבת המתרבה עם תוספת הצריכה היא הכנסת כמות גדולה יותר של פחם למקום שבו יטחן ויובער; חלקם של שומרי השבת בתוספת הפחם - אינו גדול בייחס לצרכנים הגוים והחילונים, ולצרכני הפיקו"נ, ולצרכנים שבאופן כללי הם צרכני היתר בחלק משימושיהם [כגון בתי חולים וחלק ממחנות הצבא]; מאחר וכל הנדון הוא שאם כמה צרכנים ביתיים לא יצרכו חשמל - אולי יזמינו פחות פועלים למשמרת בשבת כי יהיה צורך במעט פחות פחם [ואותם הפועלים ימשיכו לחלל את השבת בביתם ובנסיעתם בדרכים] - קשה להניח שיש לאסור את החשמל בצורה גורפת רק מפני שיתכן שהפועלים היו יכולים לקחת לעצמם פסקי זמן קצרים יותר בחילול השבת, מבחירתם הרעה.

רבמנחות (ס"ד.) "שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים - חייב, להעלות דגים והעלה תינוק ודגים... רבה אמר פטור - זיל בתר מעשיו, ורבה אמר חייב - זיל בתר מחשבתו", והרמב"ם (שבת ב' ט"ז) פסק: "נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק - פטור אפילו לא שמע שטבע, הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור"; פשוט שכל הנדון

של איסור מעשה שבת בדיעבד - הוא כשמכוון דוקא לאיסור, אולם אם יודע שנפל תינוק בים אין לאסור את הדגים - הגם שמכוון גם לאיסור, ופשוט שעובדי חברת החשמל יודעים שמעשיהם נצרכים גם לאספקת חשמל סדירה הנצרכת לפיקו"נ [באחת החוברות כתבו שכוונתם למשכורת המוגדלת ולא לפיקו"נ, ואינו נראה לענ"ד, כי פשוט שיש לדמותם למציל בחוף הים שהולך למקום עבודתו כדי לקבל משכורת, אולם כשנשאל אותו 'מה אתה עושה' יאמר שהוא מציל אנשים מטביעה].

משבמציאות דידן אין אפשרות להפריד את החשמל המיוצר ולספקו רק לנצרכים לו לצורך פיקו"נ - הרי זה דומה לשחיטת בשר לחולה - המותר לבריא באומצא (חולין ט"ו:) "אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מ"ט כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט, המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו", ומה שגזרו על אכילת הבריא בשר שבושל לחולה שמא ירבה בשבילו - פשוט שהוא דוקא כשניתן לבשל רק עבור החולה, וממילא התוספת לבריא מיותרת, אולם כאשר אין מציאות לבשל בנפרד - לכאורה אין מקום לגזור, כפי שלא גזרו בשחיטה, וה"נ במציאות דידן אין אפשרות לייצר חשמל נפרד לנצרכים לפיקו"נ, וממילא הוה כמכוון להיתר, כדברי הגמרא: "כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט", ולא שמענו שכשעשרה רצו להביא גרוגרת לחולה, והבריא בראשונה - ששאר הגרוגרות תהיינה אסורות לבריאם.

אלדמות את יצור החשמל למי שיכול היה להעלות תינוק ביד ובחר להעלותו ברשת עם דגים, ולמי שיכול היה לחמם אוכל לתינוק באופן המותר ובחר להדליק הגז לצורך החימום - שמסתבר שנחשב כמעשה שבת, שהרי חזינן ברמב"ם שגם אם כוונתו היתה רק לדגים וכלל לא ידע שתינוק נפל למים - שהוא פטור, כלומר שאינו חייב כמחלל שבת, ומנין לך שקנסוהו שלא יאכל את הדגים, וגם אם תמצא ראייה שהדגים אסורים - הרי זה כשכוונתו היתה לדגים, אולם עדיין תצטרך ראייה לאסור את הדגים העולים ממילא - כשכוונתו היתה לתינוק, ואינני מבין שום צד לקנסו בזה כאשר עשה מעשה של מצוה; והרי השוחט לחולה - הבשר מותר לבריא באומצא, וכל החשש במבשל לחולה שאסרוהו לבריא הוא שמא יוסיף

בשר מיותר לבריא - וזה דוקא במציאות של בישול שניתן לבשל רק את ההיתר, ולא בנדון של יצור חשמל המוני שאין כלל אפשרות לייצר רק עבור צרכני הפיקו"נ, ולא שמענו כלל הגבלות כאלו על נהג המסיע חולה לבי"ח אף שהוא רק מכשירי פיקו"נ ולא ההצלה עצמה.

אפשר שיש לומר שיש להעדיף עובדים יהודיים בחברת החשמל שהרי הלכה היא שיש לחלל שבת לחולה ע"י יהודי גדול בן דעת - כי הטעם הוא כדי שלא יתעצל וכדי שלא ילמדו שיש להעדיף גוים וזימנין דלא משכחת להו, וטעמים אלו שייכים רק כשהפיקו"נ בהול ולא כשהפיקו"נ אינו לפנינו ואינו בהול.

כלהבין את ההכרח שיש ביצור חשמל סדיר יש להפנים שבמציאות היום שכל המערכת הבטחונית והבריאווית מבוססת על חשמל, ובמציאות הנוהגת היום - ללא חשמל סכנת פיקו"נ אינה רק בגדר חשש אלא בגדר ודאי שהרי אוי ואבוי לבסיסי הבקרה והמודיעין ועוד בסיסי צה"ל רבים אם מכשירי המודיעין לא יספקו נתונים בזמן אמת - הרי מגבול סוריה עד טבריה מרחק הטיסה בקושי דקה, אוי ואבוי לבית חולים שתקרוס בו מערכת החשמל - הרי אין בכח הגנרטורים להחזיק את כל בית החולים למשך זמן, אוי ואבוי למערכות שאיבת המים המספקות מים לכלל האוכלוסיה - שבמשך חלק מהשבת ישאירו את כולם בצמא, ואוי לאלפי החולים בביתם הנצרכים לחשמל כדי להתקיים באמצעות מחוללי חמצן, וכדו'; עוד ברור שאם יהיה מנהג קבוע של יום מתוכנן כל שבוע שבו הרחובות שרויים בעלטה - הרי שהרחובות יהפכו לשדה קטל ח"ו בשל מחבלים ופושעים; אף שניתן להתארגן לחלק מהדברים מראש - אולם ידוע כמה מערכת הגנרטור אינה אמינה כשמדובר בחששות פיקו"נ דחופות בטווח של דקות, וגם אינה מסוגלת לספק את התצרוכת העצומה הנצרכת לצרכני ההיתר ללא שתוקם אלטרנטיבה רצינית לחברת החשמל, ונמצא שהחשמל שמיוצר - צריך להיות מיוצר.

ילדעת שמכיון שהאיסור להשתמש במעשה שבת הוא קנס המיועד למי שחילל שבת, ואגב הרשע קנסו גם את מי שחולל עבורו, אולם כשמחלל השבת כלל אינו מושפע מהקנס כי מזלזל בזה, והמושפע היחיד הוא רק שומר השבת שכלל אינו מעונין בחילול השבת, אלא שמעונין רק

בתוצאה - שיכולה להיות מושגת גם באמצעות גוים - תמוה לקנוס, ומנין שקנסו בכה"ג (הערת הרב י.א. שליט"א).

נשגם החזו"א שאסר מפני חילול השם - לא כתב שאין חשש של מעשה שבת, ומסרו בשמו שלא כתב את כל הטעמים אלא רק את מה שאי אפשר להתווכח עמו; על זאת יש להשיב שאין להתייחס לשמועות, לא רק מפני שחוששין שאינן אמינות, אלא מפני שרק למילה הכתובה של פוסק ניתן להתייחס שנכתבה במלא הרצינות והאחריות, ולא לשמועות.

שליחות לעבירה

השיב הרב שליט"א:

אלדמות את מה שנעשים יותר חילולי שבת שלא היו נעשים אלמלא שימושם של הצרכנים שאינם חולים - למי שמבקש ממחלל שבת שיחלל שבת עבורו, מאחר ואין לישראל שום ענין שהמלאכה תעשה דוקא ע"י יהודי, וגם אין מבקשים ממנו שיעשה כן אלא רק מעוניינים בתוצאה - והמומר בוחר ביוזמתו לחלל שבת בעצמו ולא בפעולת היתר; והרי לא שייך לחייב אדם על חילול שבת כשאינו עושה מאומה בשבת, שהרי כיון את צריכת החשמל שלו לפני שבת, וכך המנהג, ואיננו נמנעים מלחלל שבת ע"י אמבולנס ושאר מוסדות מחללי שבת אף שהם מרבים בפעולות שלא לצורך.

בשגם כאשר חברת החשמל תהיה בבעלות של שומרי שבת - ימשיכו לייצר חשמל כרגיל, אלא שיעשו כן באמצעות גוים, כמ"ש 'וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֵכֶם, וּבְגֵי יָכָר אֶפְרַיִם וְכָל־מִיָּכָם'.

הוספת העורך:

עהטענה שחילול השבת שנעשה על ידי חברת החשמל מתייחס אל הצרכן מדין שליחות לדבר עבירה אינה מובנת כלל, שהרי אין שליח לדבר עבירה; אכן, היה מקום לטעות בדבר על פי דברי הרמ"א (חו"מ שפ"ח ט"ו) שכשהשליח הוחזק לעשות בעבירה - חייב המשלח, ואין אומרים שאין שליח לדבר עבירה, ומאחר שעובדי חברת החשמל הוחזקו בחילול שבת - לכן היה מקום לחייב את המשלח במעשה העבירה הנעשה

בשליחותו [נאף שהש"ך (שפ"ח ס"ז) חלק על הרמ"א, אך נראה מהפתחי תשובה (שפ"ח ז') שהעיקר כרמ"א]; אך זה אינו, דכתב קצוה"ח (קפ"ב ב') לגבי מי ששלחוהו לגרש אשה בעל כרחו, ועובר בזה על חרם דר"ג, והסיק קצוה"ח שאם לא אמר לשליח לגרש בעל כרחו אלא ציוהו לגרש סתם, והשליח מעצמו גירשה בעל כרחו - הרי השליחות קיימת, ואין זה נחשב כשליחות לדבר עבירה כיון שהמשלח לא שלחו לעשות עבירה אלא השליח מעצמו עשה, וממילא אין אפשרות לייחס את פעולת האיסור למשלח; הרי מתברר להדיא שבמקרה שהמשלח אינו חפץ אלא בתוצאה, ואין לו נפ"מ כיצד תושג אותה תוצאה, ויש אפשרות שהתוצאה תושג בהיתר, והשליח בוחר להשיגה בדרך איסור - אין ליחס את מעשה האיסור למשלח, דכלפי זה אינו שליחו כלל! וממילא אף במקום שבאופן עקרוני יש שליחות לדבר עבירה, כגון כשהוחזק השליח לעבור עבירה - מכל מקום אין כאן שליחות כלל; ולפ"ז, בנידון דידן, כיון שחברת החשמל יכולה להפיק את החשמל בהיתר ע"י אוטומציה של המערכת, ולהשתמש בגוים שאינם עוינים [כגון עולים מחבר העמים שהורתם שלא בקדושה, וגם סמכו עליהם כחיילים נאמנים בצה"ל] לביצוע הפעולות שאינן יכולות להעשות באופן אוטומטי, אלא שהם בוחרים משיקוליהם לחלל שבת - אין ליחס את פעולת חילול השבת לצרכן שאינו חפץ במעשה זה אלא בתוצאה בלבד (הערת הרב א.א. שליט"א).

נשהדוגמה היותר דומה היא לאדם שידוע שיש חולה, ובכוונה לא מגלים לו מי החולה והיכן הוא נמצא כדי שיקצור גרוגרות בשביל כל הבריאים שבכל בתי העיר, ואחרי שהתגלה שבכל שבוע יש חולים - כבר נקבעה הנהגה שבכל שבת עסוקים עשרות פועלים לקצור תמיד עבור כל הבריאים בכל הבתים, וגם אם אין בזה איסור מעשה שבת מצד ריבוי בשיעורים - הרי שבודאי שאינה הנהגה המתאימה לשומרי שבת ומכבדי נותן השבת; ויש לדחות שיש חילוק בין הנידונים: בנידון דידן לא 'אין מגלים לו' אלא 'אין אפשרות לסנן את צרכני האיסור מצרכני ההיתר' - מאחר ושימושי ההיתר הם כה מצויים וכה נצרכים, ועלולים להופיע, וגם מופיעים בפועל, בכל בית ובכל מקום - והחשמל חייב להיות זמין בכל מקום; ועוד חילוק יש בין מי ששולח את הפועלים לקצור בשבת, לבין מי ששולח אותם להביא לו מעבר לרחוב, והפועלים בוחרים מעצמם לקצוץ

מהאילן, כלומר הצרכן ישמח בחשמל באותה מדה - גם אם הוא יסופק באופן אוטומטי או ע"י מלאכת גוים, ולא תוך חילול שבת שאינו מוכרח.

עהעירו שמאחר ויש כאן קבוצת פועלים שיספקו לו סחורה אך ורק ע"י חילול שבת המוני וגדול, והוא מבקש להביא לו את הסחורה שבוע אחרי שבוע, ובכל שבוע הם חוזרים ועוקרים את השבת בפרהסיא בשבילו, ואף שאין לו עניין שיחללו ולא יספקו בדרך היתר אבל יש לו ענין גדול מאד שיחללוה ולא ישאירו אותו בלי חשמל; שהרי גם במציאות זו אין לו ענין בחילול השבת, אלא רק בחשמל עצמו, ואין שום הכרח שהחשמל ייוצר תוך חילול שבת, והם עוקרים את השבת בפרהסיא לא עבורו אלא מרישעותם [או משגגתם, יש לדון על כל אחד] עבור משכורתם המוגדלת ועבור יוקרתם; וברור שגם אם היה ברור לנו שמחייבים את עובדי חברת החשמל לצלות בשר לתיאבון בעת משמרת השבת - אין בזה תוספת סיבה לאסור את החשמל.

חילול השם

השיב הרב שליט"א:

ילדעת שחשש חילול השם כיום הוא פחות מבזמן החזו"א - שאז השימוש ביהודי היה יותר מתוך הכרח, והמשתמש בחשמל היה יותר שותף לזה; משא"כ היום הרי המערכת קלה יותר לפיקוח, ואם היו מעונינים - היו יכולים בקלות להעסיק גוים, ומה שאינם עושים כן הוא רק מחמת חוסר חשק או בשל רצון להרויח משכורת מוגדלת ומחמת היוקרה, ונמצא שהמשתמש אינו מראה שמעונין שהמלאכה תעשה על ידי חילול שבת; ודומה למה שמתירים בפיקו"נ לקרוא למונית הנהוגה על ידי נהג המתכוון לחילול שבת.

הוספת העורך:

נחילול השם המבואר בהלכות אלו אינו מצד שמחלל השבת הוא מחלל השם, וגם אינו קשור לחשש מפני הרואים והחושדים, כאיסור 'חילול השם' של מסכת יומא.

אנידון חילול השם בהקשר זה הוא מצד המשתמש - שהמשתמש שאינו נצרך לחשמל בגדרי פיקו"נ, ופונה לסיוע לחברה שאין לה אפשרות אלא לחלל שבת באיסור - הוא מחלל השם כי בהכרח ששולח יהודים לחלל שבת לצרכו; אולם מאחר ובעידן המודרני ניתן לעשות את יצור החשמל באופן אוטומטי, והמעט שצריך פעולת אנוש - ניתן לעשותו ע"י גוים ללא סיכון בטחוני [כגון על ידי רבים מעולי רוסיה שהורתם שלא בקדושה, שהם מוחזקים כישראלים לכל דבר, ואף משרתים בצה"ל] - נמצא שאין שום הכרח מעשי בחילול השבת, וממילא המשתמש בחשמל אינו כשולח אותם לחלל שבת, אלא הם מחללים שבת מרצונם ומיוזמתם, ואף שריח טוב אין כאן - אולם אינו תלוי בנידון חילול השם של החזו"א.

אלדמות את יצור החשמל למי שמזמין פועל יהודי לשעה מסויימת בשבת כדי לעשות עבורו דבר שמאד חשוב לו שיעשה באותה שעה, ויודע היטב שהפועל הזה מחמת חוסר חשק יחלל את השבת באופן רשמי ובפרהסיא, וק"ו בחילול שבת הנעשה ע"י מאות פועלים באופן קבוע תמיד, והרי כדי למנוע את חילולי השבת הם צריכים להתארגן, וכל עוד לא

התארגנו הרי בשעה שהאדם מכוון את שעון השבת אין שום אפשרות ריאלית שהשבת הזו לא תיעקר על ידם; שהרי ברור שחוצפתם ומרדם הוא עז, ככל חוצפת ומרד החילונים שאוכלים נבילות להכעיס **נלומר ללא הכרח, כהגדרת החזו"א למומר להכעיס**, והם גם נוסעים ברכבם בשבת ללא הכרח, ועוד דברים רבים שלא לנו הרשות לקטרג - אולם הטענה כאן אינה שהם מחללי השם אלא שצרכני החשמל הם מחללי השם, וכלפי זאת המדד אינו אם הם מורדים אלא אם הצרכן שולח אותם לבצע פעולה שחייבת להעשות תוך חילול שבת, ומאחר ובזה"ז אין שום הכרח לחלל שבת ע"י יהודי - ממילא אין כאן חיבור של שומר השבת למרד שלהם, אלא הם במרדם, ואם יש לדמות זאת - הרי שיש לדמות למי שהכניס מכונית למוסך ביום ששי, תוך ציון שיבוא לקחתה ביום שלישי - שגם אם המוסכ'ניק בוחר לחלל שבת - אינו נחשב כחילול השם של בעל הרכב.

ישהעירו שחששו של החזו"א היה למרות שסבר שחילול השבת אינו מוכרח, אלא שהוסיפו צד להיתר לראות את חברת החשמל כזרוע של המדינה, ואת שאלת חילולי השבת בה - כשאלת ניהול המדינה, שהרי החברה ממומנת מכספי ציבור ומפוקחת ע"י הממשלה, וגם אם היא מוגדרת כפרטית - הרי הניהול שלה בדברים עקרוניים מוסדר בחוק, וממילא יש מקום לראות את המצב כמפעל משותף למומר ולירא ד' - שכח השותף המומר גבר, והשותף ירא ד' נלחם על ניהולו כפי התורה - שבמצב זה אין לראותו כמי שלא אכפת לו אלא כמי שאכפת לו ולא הצליח לכפות עדיין את אכפתיותו; אלא שכתבו שלמרות זאת יש להבין יותר את צד האיסור כי בפועל האדם מבסס את חשמלו ועונג שבתו על חילול שבת. יש להשיב שיש לנו לזכור שאם נאסור גם ברמה זו של חילול השם - יש לנו לאסור עוד דברים רבים שאנו נוהגים להתיר בשופי, אלא שלא זכו לפרסום: על כמה כבישים וגשרים לא היינו נוסעים מאחר ונסללו בפרהסיא בשבת וביו"ט ובחזה"מ, תחת כמה עצים לא היינו מסתופפים מאחר וניטעו בשבת **[כגון במבצעי ט"ו בשבט, רח"ל]** ובשמיטה, בכמה מוצרים לא היינו משתמשים מאחר וחלק מתהליך ייצורם נעשה בשבת ר"ל, ועוד דברים רבים כה"ג בקנה מידה קטן וגדול.

אהוגן לפנות אל הרגש ולדמות את השימוש בחשמל למי שמזמין נסיעה מנהג בשעה שידוע שייצא לדרך קודם צאת השבת, ולמי

שמזמין סחורה ממפעל בשעה שאין ספק שהיא תיוצר בשבת קדש, וכיו"ב - שלא יעשה כזאת בישראל, ומי שינהג כך בקביעות שבת אחרי שבת ויוכיח באותות ומופתים שאין בזה מעשה שבת - הרי מעיד על עצמו שאינו חרד לכבוד קונו; שהרי ניתן להמשיך את הרשימה עוד ועוד ולומר שמי שחי בארץ ישראל ונהנה מהגנת הצבא הפוקר והפרוץ ואינו יורד לחו"ל - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שלא מתחמק ממיסים שהולכים למימון תועבות - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שנוסע ביום חול בחברת מוניות שמחללת את השבת - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שיושב באוטובוס שמאפשר גם לנשים פרוצות לנסוע - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שמשתמש בשירותי בנקים וחברות שלא כל עיסקאותיהם הן על טהרת כשרות הממון - אינו חרד לכבוד קונו... עד אין קץ; וכלל הדבר הוא שלא כל אדם מסוגל להכל, ומי שחנן אותו אלקים ברגש לדבר מסויים - מסוגל להתעלות בו, ובלבד שיעשה זאת כי למד והבין והפנים והזדהה והתעלה, ולא רק כקוד חברתי הפותח לפניו את שערי המקובלות החברתית, וגם לא רק מתוך מטרה שיקבלו את בניו לחיידר של חשובים כמותו, וכדו' - ובכך ירגיש עצמו במדרגות עליונות ללא בניה פנימית אמיתית; מי שכבוד ה' אצלו מתבטא במסירות נפש על אחזקת העירוב השכונתי, ומי שמוסר נפשו כדי להביא דפים זרוקים לגניזה, ומי שמוסר נפשו לקרב רחוקים, ומי שמוסר נפשו כדי לפרנס משפחתו כדי לגדל משפחה על טהרת הקדש, וכדו' - גם הם נמצאים במדרגות עליונות, אלא שאיננו מורגלים לטפוח על השכם על דברים אלו.

חומרא והשלכותיה

אמר הרב שליט"א:

אין לומר שהשימוש בגנרטור אינו אף בגדר 'חומרא'.
אשזו חומרא נאה ואולי היא גם בכלל הוצאות שבת - אך יש לדעת שבפעמים רבות היא באה לידי קולא באיסור אמירה לנכרי שירים את הפיוז שקפץ בביתו של היחיד או שיפעיל את הגנרטור השכונתי [והרבנים האוסרים אף לאשה בחדש תשיעי ליהנות ממזגן בקיץ - אינם כו"ע].

הוספת העורך:

במנחת שלמה (תנינא כ"ד) הסיק 'ואף שבארנו דאפשר שמעיקר הדין אין לאסור להנות מהחשמל בשבת אף אם נעשה ח"ו ע"י ישראל; מ"מ יש לדעת שע"י השימוש שאנו משתמשים בשבת בחשמל הננו גורמים שיכופו שם את הפועלים לחלל שבת, וכמה מכוער הוא להתענג בשבת באש זרה אשר לא צוה ד', וכ"ש לכבד את מקדשי ד' - אלו בתי כנסיות ומדרשות באורים שהם חשך ולא אור, וחובה גדולה מוטלת על עיני העדה להאיר את ההולכים בחשך ללכת באור ד' והיה לנו לאור עולם', וברור מלשוננו שגם הוא ראה בזה חומרא, כי על איסור כותבים 'אסור' ולא 'כמה מכוער הדבר'.

לשהוברר שבחומרא עסקינן - הרי שניתן לעורר אליה, אולם לא ניתן לחייבה, ובודאי שאין להתייחס למי שאינו מחמיר בזה כאל רשע ומחלל השם, וברור כשמש שחומרא הרבה יותר רצינית ומעוגנת היא לעשר אחר ההשגחות - ומ"מ איננו מתייחסים למי שאוכל ממוצרים שבהשגחת הבוד"צ בלי לעשרם תחילה כאל מנודה.

מואין כאן איסור ברור [כלומר - איסור שניתן להבינו בגדרי ההלכה], וגם אינו בגדרי מעשה שבת לאוסרו בדיעבד, מאחר ובמעשה חילול השבת מייצרים חשמל המיועד בפועל גם לצרכני פיקו"נ מיידי [חולים וכדו'] או עתידי [כפי הצפוי ברחובות השרויים באפילה], וגם טעם חילול השם יתכן שאינו כבימי החזו"א כמבואר לעיל, ומאחר והמנהג הרווח הוא לא לנהוג בזה איסור - אלא רק כמה אלפי בתי אב מהדרים בזה, ורבים מהם משתמשים בחשמל המיוצר בשבת עכ"פ במקרה או בתאורת חדר המדרגות או

בתאורת רחוב [אין הכוונה שהיה עליהם ללכת קשורי עינים אלא שאם יציפו לתודעתם שתאורת הרחוב גם מיוצרת בשבת - ולכן יש להאפיל את הרחובות - יראו בזה גזירה שאין לעמוד בה, וינסו לעוקפה] וכדו', ולרבים מהם יש מפסק המחזיר את החשמל לחשמל שבת במקרה של נפילת הגנרטור - כלומר שתופסים זאת כחומרא בעלמא [נתמה אני שאם לא היתה זו 'חומרא חברתית' המשייכת את המחמיר בה לסטאטוס חברתי מסויים - כמה היו באמת ממשיכים להתחבר לגנרטור] - לכן יש לשקול את קיום החומרא גם כלפי ההיבטים הבאים: א'- חומרא זו מביאה בפעמים רבות לקולא באמירה לנכרי, כידוע אצל המוצי"ם ואצל השבת-גוים; ב'- כמו כן מביאה לעתים למיעוט בעונג שבת מפני תאורה דלוחה, או שגורמת לחום ולקור ללא מיזוג למי שמורגל בשימוש במזגן ביום חול [נכמובן שטעם זה אינו שייך כשהנידון הוא לגבי איסור, אולם לגבי חומרא - שייך ושייך]; ג'- לכילוי ממונם של ישראל [גם זה אינו שייך כשמדובר באיסור, אולם שייך גם שייך כשמדובר בחומרא, ואף שמסתבר שזה בכלל הוצאות שבת - אולם לא כל אחד אוחד בדרגת בטחון זו גם לגבי הוצאות על מלמד פרטי לת"ת של בניו, או לגבי ויתור על הכנסת הכולל כדי ללמוד באיכות טובה יותר ללא מסגרת כולל (למי שאכן עבורו זה יתרון), וכדו']; ד'- להשאיר בחושך וללא אוכל חם, כפי שלעתים קורה למי שמשתמש בגנרטור.

גבשימוש בגנרטור יש מן הקולא, שבאים בפעמים רבות לשימוש בגוי לחילול שבת עבור ישראל כדי לטפל בתקלות, ומאחר והנדון הוא באספקת חשמל למספר מועט של צרכנים ידועים - הרי כל זמן שלא מוודאים שיש ביניהם צרכן חולה הזקוק לחשמל ושמותר לחלל שבת באמצעות גוי עבורו - הרי שהגוי חילל שבת עבור ישראל, ושימוש זה אוסר את החשמל מדינא ולא כחומרא; בזאת אינו דומה לחילול השבת בחברת החשמל הדואגת לכלל האוכלוסיה - שביניהם יש לא רק חולים [שמותר לחלל שבת עבורם ע"י גוי] אלא גם צרכני פיקו"נ [שמדינא מותר לחלל שבת עבורם גם ע"י ישראל]; בל נשלה את עצמנו שכל ה'אמירה לנכרי' נעשית ע"י מפעילי הגנרטור בהוראת ת"ח הבקי בזה, שהרי גם ללחץ קהל צרכני הגנרטור שנמאס להם שבת אחר שבת לאכול אוכל קר ולשבת בחושך - יש השפעה על החלטות מפעילי הגנרטור, ויש לו חלק עכ"פ בהמצאת היתרי רמיזה וכדו' [לעתים].

בשעדיין יש לחתור ללא לאות אחר דרכים למנוע את חילול השבת שבחברת החשמל, שהרי הטענה שהחשמל חייב להיות מיוצר כדי

לספק את תצרוכת צרכני ההיתר - כחה יפה רק כדי שלא להחשיב את החשמל שיוצר כ'מעשה שבת', שהרי חייבים היו לייצרו; אך אין בכחה לגרום לכך שיצור החשמל המיותר לא יחשב כחילול שבת, שהרי ליהודי אסור להרבות בשיעורין שלא לצורך פיקו"נ; כלומר - אף שהיה מותר לבריא להנות מבשר שבושל לחולה בשבת אלמלא הגזירה 'שמה ירבה' - אולם המרבה בבישול עבור בריא בודאי חילל שבת. בנידון דידן אם המציאות באמת ובתמים בתקופה מסויימת היא שלא ניתן בשום אופן להעסיק גוים - הרי שיתכן שאותו יצרן חשמל היא אנוס לחלל שבת כדי להציל את הזקוקים להצלה, ובזאת מן הסתם תחשב לו למצוה, אולם השולח אותו לחלל שבת עבורו - נחשב כמחלל את השם כי מכריח יהודי לחלל שבת כדי שיוכל גם להציל, בדומה למי שרואה מי שמבשל לחולה - ומכריח אותו להוסיף גם חתיכות רבות לבריא, שברור שמותר לו לבשל, והבישול נעשה בהיתר, אולם המכריח אותו להוסיף לבריא - תחשב לו לעבירה. ואם בתקופה מן התקופות ניתן להעסיק גוים במלאכות האסורות, ודי בפיקוח של ישראל - הרי שהמבשל לחולה - עושה מצוה, אך מאחר וידוע שהוא מרבה גם בבישולים עבור בריאים רבים שמצפים ומייחלים לחשמל - חייב הוא לבקש מגוי להרבות בשיעורין ובמלאכות עבור כל הבריאים, ומאחר ולא ניתן לחלק את הייצור לייצור בהיתר ולייצור באיסור - הרי שמחוייב הוא לזמן גוי לכך; אי העסקת גוי לתיאבון [לצורך המשכורת המוגדלת] ולעתים גם במרד נזקפת בעיקר על חשבוננו של העובד, מאחר ולא יוכל לומר שלא היתה לו ברירה, כי ידוע שהיתה לו ברירה, וממילא - אף שהחשמל שיוצר לא נאסר, כפי שהשוחט לחולה מותר לבריא - אך נחשב הדבר כחילול שבת גמור - שמחוייבים להשתדל למונעו [אולי ניתן לומר שחלק מעובדי חברת החשמל יהיו אסורים להשתמש בחשמל שיוצר בשבת].

דשהדין ההלכתי קצת משכיח שמאחורי הדברים הנושא המרכזי הוא רק תשלום של כמה מאות שקלים בחודש כדי שלא להזמין חשמל המיוצר תוך מרידה ופגיעה בכבוד אבינו שבשמים. וי"ל שבמרבית המקומות לא ניתן להזמין חשמל גנרטור, והאלטרנטיבה הינה רק מערכת מצברים שקנייתה ותחזוקתה יקרים להפליא, וגם אינה מסוגלת לספק כמות בלתי מוגבלת של חשמל; וגם באותם המקומות שחשמל

הגנרטור זמין - אכן נכון שאם עלות החשמל הכשר היתה כמו החשמל הטרף, ואם לא היו שיבושים חמורים בהספקתו, ואם לא היה מביא לזלזול באמירה לנכרי, ועוד - ההחלטה היתה קלה; אולם מה נעשה שעלות חשמל זה היא בערך פי חמש-שבע מחשמל רגיל, ויש לדמיין את מי שמורגל למזג את ביתו, ולאכול אוכל חם בצורה אחידה ע"י פלטת חשמל, ולהאיר את ביתו בתאורה חזקה - ונאלץ במשך כל שבתות השנה לוותר ולשבת בקור ובחום, לעתים בחשיכה או עם אור דלוח, לחמם בבלעך שלעתיים נכבה ולעתיים שורף ובד"כ אינו מחמם את האוכל שאינו ממש מעל הלהבה, ולעתיים גם מתהפך, וצריך הוא לבחור בין שבת מעונגת ללא חומרא זו, לבין שבת דלוחה תוך שמחה על מסירות נפשו, או להרויח את שני העולמות ולשלם על תענוג זה מאות רבות של שקלים בחודש [\[ולעתיים זו כל ההכנסה מהכולל\]](#) - ניתן להבין שזה נסיון קשה למרבית האנשים שלא יחושו בתחושת רוממות רוח ומסירות נפש למען השבת אלא ירגישו גרוע [\[ויש לזכור את ביאורם של רבני ארה"ב לסיבה שרבים משומרי השבת שמסרו את נפשם על זאת - גידלו בנים מחללי שבת, ולעתיים בני הבית שלא זכו לרוממות נפש מכך - סובלים מאד, ומי יטול אחריות על התוצאות \(עובדה הוה בתיכון של בנות ששכרו את מתקני 'לונה גל' בחופש הגדול באישון לילה, ולאחר שהגיעו לשם - מנהל בית הספר קיבל טלפון מרב אחד, שכלל לא נשאל על הדבר, שהורה לו לשלם וללכת ללא שימוש במתקנים, כי מקום זה מחלל שבת, וברור שלא רוממות השבת הופנמה שם אלא רק תסכול, והחכם - עיניו בראשו, וכ"ש לגבי אירוע תדיר שהתחושה המתלווה נצרכת בתודעה הרבה יותר מאירוע חד פעמי שנשכחת ממנו התחושה הקשה שהתלווה אליה\)\],](#) אלא שלא כל כך הוגן להשתמש בתעמולה כדי לשכנע דוקא לצד זה; לענ"ד הטלטול בשבת הרבה פחות חלק מהשימוש בחשמל, ולא מצאתי שהפכו אותו לקוד חברתי המייצג מעמד מסויים, ומי שכבוד השבת חשוב לו מוזמן לשבת עם רעייתו וילדיו הקטנים בביתו כל השבת [\[וכוונתי גם למה שקרוי 'עירוב מהודר' - שבפעמים רבות מתבסס על קולות רבות\]](#); אולי מותר ליטול את הסיכון החצוף ולומר שחלק מהתעמולה נובע גם מכך שכמה יהודים יקרים מרויחים מהשימוש בגנרטור [\[השערה מחוצפת בעלמא ללא בדיקה כלל\]](#).

סיכום

חאין ספק שעובדי חברת החשמל מחללים שבת שלא לצורך, ומלבד עבודות תחזוקה בשבת - גם מדליקים ומכבים מבצעים מטעמי חסכון כדי לאזן את כמות הקיטור המיוצר עם הצריכה המשתנית בכל רגע, וכן מביאים בתחנת חדרה באופן ידני את הפחם הדרוש ליצור הקיטור כי כמויות הראשונית אינה מספיקה לכל השבת, הם מסרבים להעסיק גוים בנימוק רשמי של בטיחות ובנימוק אמיתי של אבדן יוקרה ומשכורת מוגדלת, ואין הם מוכנים להגיע להסדר מחייב הפוטר את החששות; אין ספק שרבים מגדולי הדור אסרו את השימוש בחשמל, מחמת מעשה שבת, מחמת חילול השם, או מחמת שהחשיבו זאת כשותפות בחילול השבת.

חיצור החשמל כדי שיהיה חשמל זמין בכל בית, ובפרט במקומות רגישים כגון בתי חולים ומחנות צבא מסויימים, וכן תאורת הרחובות - היא נצרכת, ונוגעת לפיקו"נ מידי או רחוק יותר, וממילא עובדי חברת החשמל מייצרים חשמל הנצרך לפיקו"נ. אמנם, ריבוי הצרכנים שאינם נוגעים לפיקו"נ גורם לכך שתחת אשר ייצרו כמות פחותה - מייצרים כמות רבה, ובכך מרכיבים בפעולות רבות. לאור מציאות זו נראה שמעיקר הדין - דין החשמל המיוצר גם לצורך פיקו"נ ואי אפשר להפרידו מהחשמל המיותר - אין דינו כמעשה שבת האסור, מאחר ואזלינן בתר מעשיו ולא בתר מחשבתו, כמבואר בש"ס וראשונים, ויש להוסיף שקנס זה קונס את שומרי השבת וכלל לא משפיע על המומרים - ומנין שקנסו בכה"ג. חשש חילול השם שעליו דובר היה כאשר לא היה מציאותי לייצר את החשמל באופן אוטומטי וע"י גוים, וממילא המשתמש בחשמל בשבת הרי בהכרח היה מעונין שיחללו את השבת עבורו, משא"כ בזה"ז ניתן לייצר באופן אוטומטי, וגם ישנם גוים ישראלים זמינים - ונמצא שחילול השבת אינו מוכרח; וממילא אף שעובדי חברת החשמל השותפים ליצור החשמל בשבת הם בגדר מחללי שבת להכעיס - אולם המשתמש בחשמל בשבת אינו מראה בעצמו שהוא מעונין בהכרח בחילול שבת, ואין בזה משום חילול השם; הטענה שהמשתמש בחשמל בשבת הוא כשותף עם שליחיו היהודים לחלל שבת

חשמל	סיכום	שבת
------	-------	-----

עבורו - גם אינה מן הדין, מאחר ואינו מעונין שייצרו את החשמל תוך עבירה, וחילול השבת אינו מוכרח, ועובדי חברת החשמל מחללים שבת להכעיס מרצונם, ואינם כמוכרחים על זאת, וממילא אין לראות את חילול השבת כנעשה בשליחותו של הצרכן, כמוכח מקצוה"ח.

בשם השימוש בגנרטור היה זול אמין וזמין לכל - היה מקום רב להרבות בתעמולה כדי לשכנע להשתמש בו, אולם לפי המציאות הגנרטור אינו זמין לכל, לעתים אינו אמין - כך שנפילתו גורמת לעתים לעלטה ולאוכל קר, והשימוש בו לכל תצרוכת הבית הרגילה הוא יקר מאד, כך שלרבים אין אפשרות אלא להשתמש בו באופן מוגבל ביותר, ולגבי שאר החשמל - משתמשים בחשמל המיוצר בשבת, או שאין משתמשים, ובכך עונג השבת כלפי יום חול נפגע ביותר ע"י מיעוט במזגנים במאווררים ובתאורה, ובמניעת חימום אוכל חשמלי, וכדו', ונמצא שאו שהשבת נפגעת או שהכיס נפגע [ברור שאנו מובטחים על החזרת הוצאות השבת, אולם הנסיון קשה ביותר כשמדובר במאות שקלים בחודש].

ישלא באנו לקרר חלילה את המוסרים נפשם על מצוה זו, ובודאי ששכרם רב עד לשמים, והוצאותיהם יוחזרו להם, אלא שבאנו להעמיד הדברים על דיוקם שאין כאן איסור מן הדין, אלא חומרא ראויה.

תם ונשלם שבת לא-ל בורא עולם